

In memoriam

Csicsery-Rónay István (1917–2011)

2011. április 22-én, nagypénteken este elhunyt a rendszerváltáskor hazatért amerikai magyar emigráció és a honi közélet kiemelkedő alakja, Csicsery-Rónay István író, politikus, könyvkiadó. Nagy ajándék volt az ő élete, munkássága a magyar nemzetnek.

Aki ismerte, hallotta, műveit olvasta, az tudja, hogy Csicsery-Rónay István 43 évi emigrációs létében, s 1990-es hazatelepülése óta is hű képviselője, szószólója maradt a magyar szabadság, függetlenség és demokrácia eszményének, amelyért ifjú korától elkötelezte magát. Családjától, felmenőitől – köztük Kazinczytól, Zichy Mihálytól és más jeles történelmi személyiségektől – örökölt hivatását, s nevelése során elsajátított műveltségét a Bécsi Konzuli Akadémián, a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, majd Washingtonban a Katolikus Egyetem Könyvtári Karán gyarapította.

Rendkívül széles körű alapos tudását a magyar függetlenség, a haladás és a demokrácia érdekében haláláig igyekezett írói-kiadói-politikusi munkásságában hasznosítani. Korán bekapcsolódott a közéletbe és szinte mindig ellenzéki szerepben. Először a nácizmus idején vonult „a föld alá”. Az *Első életem* című önéletrajzi könyvéből tudjuk, hogyan élte túl harcoként a Don-kanyart, s miként lett 1943–1947 között a Teleki Pál Munkaközösség ügyvezető alelnöke. 1944-től a Magyar Függetlenségi Mozgalom politikai bizottságának tagja, illegális írások szerkesztője, kiadója. 1945–1947 között az FKGP külügyi osztályának (ötnyelvű) vezetőjeként kiemelkedő szerepet vállalt az ország demokratikus megalapozásában. 1947-ben összeesküvés vádjával őt is letartóztatták, elítélték. Időleges szabadon bocsátásakor külföldre szökött, majd – átmeneti ausztriai, svájci és franciaországi tartózkodás után – 1949-ben az USA-ba emigrált. Washingtonban telepedett le, ahol a Marylandi Egyetemen könyvtárosként alkalmazták. Csicsery-Rónay István 1949-től 1990-ig – a hazatérés reményét soha föl nem adva – magyar állampolgárként élt az USA-ban. Kenyérkereső munkája mellett a magyar emigráció közéletében közösséget vállalt egykori pártvezetőjével, Nagy Ferencel és társaival. Éveken át a Szabad Európa Bizottságban dolgozott, szerkesztette és kiadta a *Hírünk a világban* című folyóiratot, s annak nagyjelentőségű *Bibliográfia* című mellékletét. 1953-ban megalapította és haláláig működtette az *Occidental Press Könyvkiadót*. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, ill. annak brutális leverése új öntudatot, erőt adott a magyar emigrációnak; belviszályaik enyhültek, szolidárisabbá váltak a Kárpát-medence rab-magyarjai iránt. Nemzetmentő munkákat vállaltak, olyan feladatokat, amelyekből Csicsery-Rónay István is derekasan kivette részét. Nemzedéktársaikkal jónéhány, a Kádár-korszakban tiltott műhöz jutottunk általa; Teilhard de Chardintól a száműzöttek naptárán és a forradalom költőin át Márai Sándor Naplójaig. Ő fordította le és adta ki magyarul Gaeton Picon: Korunk szellemi körképe című híres és izgalmas összeállítását, a nyugati világot foglalkoztató társadalmi, bölcséleti kérdésekről. Neki köszönhetjük Illyés Gyula verseinek francia és angol kiadását, Gara László: Az ismeretlen Illyés című életrajzának megjelenítését, sőt azt is, hogy magától Illyés Gyulától hallhatjuk az Egy mondat a zsarnokságról című örökérvényű versét.

1990-ben hazatelepülvén, a magyarság ügyének szolgálatát itthon folytatta: létrehozta és elnökölte a Zichy Mihály Alapítványt, a Teleki Pál Munkaközösség Alapítványt, az 1945-ös Alapítványt, a zenei életet serkentő Veress Sándor Társaságot. Az ő kitartó hűségének, szívósságának köszönhető, hogy vezetésével – a hazug, nemtelen politikai támadások miatt – Budavár helyett Balatonbogláron végül fölállítottuk Teleki Pál államférfi Rieger Tibor alkotta bronzszobrát. Az Occidental Press Kiadóban, ahol *Csillagos órák, sorsfordító magyarok* címmel 2000-től rendkívül hasznos, újkortörténeti és visszaemlékezés sorozatát jelentette meg, a szoborállítás történelmi kordokumentumát is kiadta *Fehér Könyv a Teleki szoborról* címen. Az USA-ban és a csonka hazában végzett munkásságát, műveit nem lesz könnyű számba venni. Közírói, közéleti tevékenysége eleven volt, nem lankadt a múltó idővel. Zichy Mihály utódként közreműködött Zala községben, a tulajdonában lévő Zichy kastély közszolgálatú működtetésében; a magyar-grúz, magyar-lengyel, a magyar-orosz, a magyar-örmény kulturális kapcsolatok megújításában, a magyar-horvát baráti társaság megalakításában is. A magyar-magyar kapcsolatoknak élte-tője maradt tengeren túl és itthon egyaránt. A Teleki Pál érdememre kitüntetésünket vele alapítottuk 2006-ban.

Munkássága elismeréseként itthon 1992-ben megkapta a Pulitzer Emlékdíjat (Életmű kategória), 1994-ben Nagy Imre emléklakettet, 2002-ben Bethlen Gábor-díjjal tüntették ki (ahol én méltathat-

tam), 2006-ban a Magyar Művészeti Akadémia Aranyérmese lett, tavaly pedig a Köztársasági Érdemérem kitüntetését adományozta neki Schmitt Pál államelnök.

Eleven tudása, szívós helytállása, eszméihez hű célratörő munkája, demokrata mentalitása és kitarása követendő példa lehet a jövőendő nemzedékek számára.

Emlékét megőrizzük! Nyugodjék békében!

Bakos István

Búcsú Deme László professzortól

Életének 90. évében, 2011. június 6-án elhunyt dr. Deme László, a nyelvtudományok doktora, nyugalmazott egyetemi tanár. Halála a honismereti mozgalomnak is vesztesége, hiszen egyrészt a tájnyelv kutatója volt, másrészt nyelvtudósként anyanyelvünknek a kommunikatív szerepe és használatának igényes, kulturált volta foglalkoztatta, a nyelvi jelenségek mögött az ember érdekelte.

1921. november 14-én Pécelen született református lelkész fiaként, ott kezdte iskoláit, majd a sárospataki református kollégium angol internátusában kiváló eredménnyel végezte gimnáziumi tanulmányait, s 1939-ben érettségizett. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre iratkozott be, az Eötvös Kollégium tagjaként fordult érdeklődése a nyelvtudomány felé. Professzorai, Pais Dezső, Ligeti Lajos, Bárczi Géza korán nyelvészeti vizsgálatokkal bízták meg, másodéves hallgató korában jelentek meg első publikációi a Magyar Nyelv című rangos szakfolyóiratban. A nyelvtudományi tanszék gyakornoka lett, s negyedévesként, 1943-ban kiadták *A hangátvetés a magyarban* című első könyvét. Nem véletlen, hogy az ifjú tehetséget tanáregédként, majd adjunktusként bent tartották az egyetemen, később pedig a nyelvtudományi munkaközösség megszervezésével bízták meg, amelyből az Akadémia Nyelvtudományi Intézete kinőtt, s amelynek egyik tekintélyes munkatársa volt 1949 és 1970 között. A hazai nyelvészet nagy vállalkozásának, a magyar nyelvjárások atlaszának munkálataiban oroszlánrészt vállalt: Imre Samu mellett társszerkesztője lett az 1968 és 1977 között megjelent hat kötetnek. Közben 1964-től 1969-ig a pozsonyi Komenský Egyetemen oktatott vendégprofesszorként, ott az általános nyelvészet és a köznyelvi beszédhasználat témái is vizsgálatainak tárgyát képezték. Nyelvtörténeti felkészültségét ugyancsak hasznosította: foglalkozott a XVI. század végének nyelvi normájával és a reformkor nyelvművelésével. 1956-ban megszerezte a nyelvtudományok kandidátusa, 1970-ben a nyelvtudományok doktora tudományos fokozatot. 1970-től 1981-ban bekövetkezett nyugalomba vonulásáig a szegedi József Attila Tudományegyetem tanszékvezető professzora volt. Szerepet vállalt a Magyar Tudományos Akadémia magyar nyelvi, valamint helyesírási bizottságában, ő a társszerkesztője a helyesírási kézikönyvtárnak. Mondatszerkezeti és szövegnyelvi vizsgálatai úttörő jelentőségűek. Félézernél több publikációja a nyelvtudomány minden ágát érinti. A tudós pályatárs, Keszler Borbála állapította meg róla: *„Munkáit nagy anyagismeret, a nyelvi adatok gazdagsága jellemzi, ugyanakkor a szintézisre való törekvés, az elméleti kérdések, az új utak és módszerek iránti érzékenység és fogékonyság is. Egész sor tanulmányában és nagyobb lélegzetű munkájában már másoknál jóval korábban leírt olyan nyelvi tényeket, melyeket később a nemzetközi szakirodalom is felfedezett és újdonságként ünnepelt.”*

A tudományos elmélyülés mellett a szakmai közélet is vonzotta. Felfogása szerint a nyelvész dolga, hogy vizsgálja a nyelvi rendszert és beszédgyakorlatot, emellett segítse is működését, fejlődését. Ebből kiindulva szívesen vállalt tudományszervező, népszerűsítő, közművelődési feladatokat. 1973-tól a Finnugor Társaság (Helsinki) levelező tagja, 1976 óta a rádió nyelvi bizottságának társelnöke és az Atlas Linguarum Europae magyar nemzeti bizottságának s a nemzetközi szerkesztőbizottságnak tagja volt. 1953 és 1989 között a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat irodalmi és nyelvi választmányának vezetőségében tevékenykedett; 1977-ben a tiszteletbeli elnökévé választották. 1980-ban bekapcsolódott a „Olvasó Népet” munkabizottságába; 1983-ban pedig a országos elnökségének tagja lett. 1981-ben Z. Szabó Lászlóval együtt ő kezdeményezte a Hazafias Népfront kebelében a beszéd- és magartáskultúra munkabizottság létrehozását, amelyből 1989-ben az Anyanyelvápolók Szövetsége kinőtt, s amelynek Deme László haláláig társelnöki tiszteletét töltötte be.

A budapesti, a pozsonyi és a szegedi egyetem bölcsészkarán általa oktatott tanárjelöltek meghatározó mesterüknek tekintik Deme Lászlót, aki Szegeden – elsősorban a szövegnyelvi területen – tudományos iskolát teremtett. A magyartanárok körében még szélesebb körű ismertségre a szentségi munkából való visszavonulása után tett szert, s az életútnak az utolsó három évtizedében, amelyet nyugállományban is teljes aktivitással dolgozott végig, ő lett a spiritus rectora, vezérlő szelleme a kibontakozó beszédműve-

lő mozgalomnak. A Péchy Blanka által létrehozott Kazinczy-alapítvány nyomán sarjadt kiejtési és nyelvhasználati versenyek, a „Beszélni nehéz!” címmel 1976 tavaszán indított rádióadások nyomán létrejött beszédművelői körök, a Duna Televízió „Nyelvőrző” műsorai, a negyedszázada évről évre sorra kerülő szakkörvezetői továbbképző táborok, valamint a győri, a csongrádi, a balatonboglári országos ifjúsági táborok irányításában mindvégig érvényesült az ő útmutató tudósi szerepvállalása. Nagyrészt Deme professzornak köszönhető, hogy ezt az anyanyelvi mozgalmat 2009-ben a „Magyar Örökség” címmel tüntették ki.

Ő maga is számos díj és kitüntetés birtokosa volt. Már egyetemistaként megjutalmazták a Szinnyei-emlékéremmel (1943), fiatal oktatóként nyerte el a Szily-jutalmat (1947), akadémiai jutalomban kétszer részesült (1953, 1955), többek között az (1964), a Révai-emlékérem (1969), az Ifjúsági Díj (1982), a (1986), a (1987), a Bölöni-jutalom (1988) és a Kazinczy-díj (2011) kitüntetéttje volt. Harminc önálló könyve – köztük a *Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái* (1956), a *Helyesírási rendszerünk logikája* (1965), a *Nyelvről felnőtteknek* (1966), *Az általános nyelvészet alapjai* (1969), a *Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata* (1971), *A beszéd és a nyelv* (1976), a *Közéletiség, beszédmód, nyelvi műveltség* (1978), a *Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról* (1979), illetve *A szöveg természetéről és hangzásáról* (2003) címűek – jelzi érdeklődésének tág határait és mondanivalójának tartalmasságát.

Gazdag életút végére tett pontot a halála, éppen ezért hatása még sokáig érvényesülni fog. Nemesak elgondolkodtató és továbbgondolandó tudományos eredményei helyezik ezt az életművet a maradandó értékek közé, hanem az a szemlélet is, amely e munkásságból továbbsugárzik. Az elmélet és a gyakorlat egymásra utaltságát hangsúlyozta: „*Vallom: az elmélet, ha a dolog természetét tükrözi, nem pedig a szemléletét, a gyakorlatból és a gyakorlatért van. Az pedig csak a praxisban mutatja meg magát. S ami praktikus, az nem föltétlenül prakticista; s aki vissza is néz, nem biztos, hogy maradi. Ellenkezőleg! Ha a dolgot szerkezetében–működésében–fejlődésében nézzük, jobban látunk előre.*” Emberformáló tevékenységnek tekintette a nyelvhasználatunk minőségét javító, az értő és értető megszólást elősegítő anyanyelvi nevelést.

Kazinczy Ferencről szólván írta le Deme professzor: „*egyetlen feladat sem túl nagy, – ha csak a kor nem túl kicsiny hozzá.*” Ő maga megtalálta a felkészültségéből és meggyőződéséből fakadó feladatokat, s ezeket a kor igényeihez igazodva tudta igen eredményesen teljesíteni. Van mit tanulnunk tőle a folytatáshoz!

Kováts Dániel

Balogh Mihály (1944–2011)

A Szülőföldünk Győr-Moson-Sopron Megyei Honismereti Egyesületben az utóbbi néhány évben rendszeresen búcsúztattunk, búcsúznunk. Elment Nagy Imre Vág község igazgató-tanítója, megyénk első önálló falutörténeti gyűjteményének megalapítója, létrehozója; eltávozott Góczán József nyugalmazott tanítóképzős főiskolai tanár, a győrszentiváni „Kincsház” megálmodója, alapítója és helytörténeti körének lelke s vezetője. S fiatalon kellett búcsúznunk Pájer Imrétől, a Rábaköz és Csorna történetének fāradhatatlan kutatójától, a csornai Hunyadi János Gimnázium igazgatójától. És most elment Balogh Mihály is! 2011. május 14-én szomorúan búcsúztunk a győrsági temetőben barátunktól, a honismereti mozgalom és egyesületünk fāradhatatlan alapító tagjától, Győrság, a környező községek és a megye Miska Bácsijától.

Balogh Mihály 1944. szeptember 12-én látta meg a napvilágot Győrságon. Életét meghatározta a szülőhely, a falu, amit csak rövid időre, iskolaévei elvégzésére hagyott el. Győrött ipari tanuló, majd a Jedlik Ányos Gépipari Technikumot végezte el. Első munkahelye a győri Szerszámgépgyár (1958–1964), majd a Mezőgazdasági Gépgyártó Vállalat volt, 1971-től a Rába Magyar Vagon- és Gépgyárban dolgozott. Fényes pályát hagyott ott 1980-ban a Győri Vagongyárban, amikor a falu küldöttsége hazahívta tanácselnöknek. Nyugdíjazásáig töltötte be a község tanácselnöki, majd polgármesteri tisztét. Felsorolni is hosszú lenne életútja ezen szakaszának állomásait, inkább csak felvillantjuk ténykedéseit.

Kezdeményezte az iskola felújítását, majd a sportöltöző felépítését, a volt pārház tulajdonjogának megszerzését a község részére, óvodai konyha kialakítását, felépíttette az orvosi és védőnői rendelőt. Ez utóbbi munkálatok finanszírozásába bevonta a később itt otthont kapott Pannonhalma és Vidéke Ta-

karékszövetkezetet. A község jónéhány utcáját újjította fel. Szorgalmazta a falu három – katolikus, evangélikus és kálvinista – felekezete közötti párbeszédet az ökomené jegyében. A község neki köszönheti a ma is működő falutévét. A honfoglalás 1100. évfordulójára emlékkeresztet avatott Györság főterén. A fafaragás kedvenc időtöltése volt, kopjafát faragott és állított ugyancsak e helyszínen, majd ajándékozott a mohácsi emlékparknak.

Ez a szoros összetartozás, kötődés inspirálta faluja múltjának megismerésére, és indította el, érlelte meg benne a honismereti mozgalomhoz kötődését, kapcsolódását. Még 1984-ben elvégezte a győri honismereti szakkörvezetői tanfolyamot, s ennek záró dolgozatát Györság község népi gazdálkodása a századfordulótól a felszabadulásig témáról készítette el. A következő évben, társszerzőkkel közösen írta meg Györság község kronológiáját. Rövidesen szakkört alapított falujában, s megkezdték a falu felkutatását. A gyermekek mellett egyre több felnőtt lakost is beszervezett a kutatómunkába. A sírjánál nagyon megindító, felemelő búcsúbeszédet mondó polgármester úr maga is tagja volt gyermekkorában Balogh Mihály szakkörének. A szakkörrel együtt az elsők között volt a Honismereti Szövetség falufényképezési, „A jelenről a jövőnek” című akciójának megvalósításában.

Két alkalommal adott otthont a megyei honismereti-néprajzi magyarországi-csehszlovákiai, majd a szlovákiai magyar-magyar diáktábornak Györságon és a Pozsony melletti Bazin községben, illetve Györság-Királyfiakarcsán.

Elbeszélése szerint csak olvasott a helyi újságban az első Győrött szervezett 1977-es Honismereti Akadémiáról, de az 1985-ös soproni, majd 1997-es győri Akadémiának már falujával együtt tevékeny résztvevője volt. Sokan emlékezünk a '85-ös soproni Akadémia záróünnepélyére, a györsági búcsúvasorára. Az 1997-es győri Akadémia györsági napjára, Miska pincéjére a Kiáltóhegyen, a sokoróaljai jó ízű borára, s a lilahagymás zsiroskenyér-partira. Ezeken a találkozókön mindig sort kerített faluja és a környék honismereti csoportjainak bemutatására is. De nem hiányzott a máshol rendezett akadémiákról sem. 1985 óta talán csak két Akadémián nem láttuk őt fényképezőgéppel, akkor is csak betegsége miatt maradt távol.

Faluvezetőként testvérvárosi kapcsolatot teremtett és ápolta a szlovákiai Királyfiakarcsa és Sók-szelőce községekkel, az erdélyi Székelyszentlélekkel és az olaszországi Sagradoval. Kezdeményezője volt az első világháborús magyar katonasírok felkutatásának, emléküket ápolásának. Isonzóí túrákat szervezett, s vitte a csoportokat a kegyeleti helyekre.

Utolsó nagy vállalkozása a napóleoni Győr-kismegyeri csata 200. évfordulójára rendezett ünnepség szervezése, s az úgynevezett francia kövek felkutatása volt a sokorói dombokon. Utolsó tervünk már csak terv maradt, elkezdni sem tudtuk a tavalyi nagy esőzések miatt. Az elmúlt harminc évet végig fotózta, legyen kicsi vagy nagy, megyei vagy országos rendezvény, megörökítette. Családi házuk pincéjében tárolta a példásan rendezett, pótolhatatlan gyűjteményt. Azt terveztük, hogy egyesületünk megalakulásának évfordulóján kiállításon mutatjuk be a megyéről és az Akadémiákról szóló dokumentumgyűjteményt.

Sajnos a gyűjteményt elmosta az eső, s Mihályt elszólitotta tőlünk a halál.

Jászberényi Ferenccé és Néma Sándor